

ROND DE SCHUTSBOOM

jaargang 8

nummer 2

1988

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING 'DE VYER HEERTGANGHEN'
GOIRLE

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

- a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;
- b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten;
- c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis.

Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Voor leden is de toegang tot de maandelijkse lezingen gratis.

Openingstijden

Het museum is open elke zondag van 15.00 tot 17.00 uur, en voor groepen op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief is open elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen

Heemerf De Schutsboom, Nieuwe Rielseweg 41-43,
5051 PD GOIRLE.

secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD GOIRLE,
tel. 013-346622

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Bloemsierkunst "Abcoven",

Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 341388

AMRO-bank,

Kloosterplein 1, 5051 AR GOIRLE. tel. 349132

Party centrum Benelux,

Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 342272

van Berkel B.V. loodgieterswerken en foliedaksystemen,

Ralph Bunchestraat 15, 5051 KW GOIRLE. tel. 342445

Boerenbond+ Bouwmarkt Goirle,

Weth. de Brouwerstraat 33, 5051 SJ GOIRLE.,

Garage Jac. de Brouwer,

Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 430935

Assurantiën Burgers en van Esch, voor verzekeringen,

hypotheken, financieringen, woningbemiddeling,

Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

Chinees Indisch Restaurant "China Garden",

Tilburgseweg 12-14, 5051 AH GOIRLE. tel. 344594

Stichting "Goirles Belang",

p/a Dorpsstraat 18, 5051 CK GOIRLE. tel. 343486

Assurantiekantoor HEBU, eigenaar Fr. Burgers,

Lid NBVA garantie voor zekerheid.

Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

C. Hermans de Jong,

v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest, tel. 341389

Tilburgseweg 81, 5051 AB GOIRLE. tel. 341389

ROND DE SCHUTSBOOM

Periodiek van de:

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
„DE VYER HEERTGANGHEN”
GOIRLE

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD Goirle

telefoon: 013-34.66.22

Redactie: Venneweg 11, 5051 BN Goirle

telefoon: 013-34.21.82

jaargang 8

nr.2

okt. 1988.

INHOUDSOPGAVE:

- Voor u gelezen door N. de Vries:
Brand Benelux.	blz. 2
- Genealogie: onze familienaam - 10 -
door Joseph Wijdemans	3
- Gelicht uit oude archieven:
Omwervingen van een Goirles archiefstuk
uit 1407 door P. Wuisman	11
- Die van Tilburg kwamen niet: - N. de Vries	16
- Tussen "Ley en die Gemeynackeren":
De Heerlijkheid Tilburg en Goirle:- door
J.C.J. Hoogendoorn.	18
- Onze vroege vaders van weleer:
Zo pleegde men hier politiek: - A. Houtepen	23
- Stilstaan in de kruidentuin:
Cichorei: - Ton Sas	26
-

VOOR U GELEZEN

BRAND BENELUX.

Ter aanvulling op het boeiende artikel van J.C.J.Hoogendoorn: "De herberg van Jan Baptist van Gils (Benelux)" in jaargang 7 - nr.2 van Rond de Schutsboom, wijs ik graag op het volgende bericht, dat verscheen in de Tilburgsche Courant van 7 september 1870:

"Goirle, 6 sept. Heden nacht, circa half een ure, ontstond er alhier brand aan de schuur van den logementhouder en landbouwer Adrianus Anssems, (thans café Benelux) welke zich spoedig tot zijn woonhuis en stalling en zijne daarnevens staande huizingen, bestaande uit vier burgerwoningen, mededeelde, en weldra zoo hevig toenam, dat bijna alles een prooi der vlammen werd. Door den gunstigen wind en de spoedige aangebrachte hulp der directie van de Brandspuit, bleven de belendende huizingen van den brand vrij. Het vee, behalve een paard en een weinig inboedel is gered.

De ware oorzaak van den brand is onbekend, doch sommigen veronderstellen dat dit aan kwaadwilligheid is toe te schrijven. De huizing en inboedel zijn voor brandschade verzekerd".

Hetzelfde bericht (woordelijk gelijk) verscheen in de editie van de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbosche Courant van vrijdag 9 september 1870.

N. de Vries.

GENEALOGIE

ONZE FAMILIENAAM

-10-

We gaan weer verder met de behandeling van de familie-namen volgens onze ledenlijst.

We waren bij de - V - gebleven.

VEKEMANS:

Zoon van Vekeman. Een man die bij het veke woont. Het veke is een hek ter afsluiting van de akkers of de weiden.

VAN DE VELDEN:

Persoon woonde aan of bij de velden; dat zijn akkers.

VERHAGEN:

Van der Hagen. Persoon woonde aan of bij de hagen of houtwallen. Deze stonden rond de akkers als afscherming tegen het vee, maar vooral tegen de wind.

VERHEIJ(D)EN:

Van der Heijde. Persoon woonde aan of bij de heide.
(zie Heijdenrijk).

VERKERK:

Van de kerk. Persoon woonde aan of bij de kerk.

VERMEER(EN):

Beide namen betekenen hetzelfde: van het meer. Persoon woonde aan of bij het meer. Alhoewel ik het woord hier onzijdig gebruik zal het toch 'de meer' moeten zijn.

Hier wordt nl. geen waterplas bedoeld, maar een markt-plaats. In Vlaanderen spreekt men van 'meir'.

De Meir in Antwerpen is de vroegere marktplaats.

Dus persoon woonde in feite aan de marktplaats.

VINGERHOETS:

Zoon van Vingerhoet. Waarschijnlijk is dit Wingerhoet geweest. De persoonsnaam Winiger ligt hier ten grondslag. Hoet betekent 'onder bescherming van'. (Vgl. met het Engels). Winiger bestaat uit 'Win': d.i. vriend, en 'Ger': d.i. speer. De naam is te omschrijven als: 'onder bescherming van de vriend met de speer'.

VINKS:

Zoon van Vink, of Vinco. Dat is een afleiding van Finiko. Een zeer oude naam, als volksnaam in gebruik bij de Germanen.

DE VISS(CH)ER:

Dit is een beroepsnaam die voor zich spreekt.

VLEMMI(N)X:

Oorspronkelijk is de naam geschreven als Vlemmings: de zoon van Vlemming. Vlemming is een verbastering van Vlaming. De persoon zal dus oorspronkelijk uit Vlaanderen gekomen zijn.

DE VOS:

Oorspronkelijk zal de schrijfw'jze "Fos" geweest zijn. Dit is een sterk gereduceerde vorm van het germaanse "folk" of te wel "volk". Daarmee wordt het man-volk of het krijgsvolk bedoeld. Een andere betekenis kan duiden op een bijnaam. Iemand die erg slim of leep is, wordt snel met een vos vergeleken. (Zo slim als een vos).

DE VRIES:

Dit is de volksnaam voor de Friezen. De naam wordt ook als voornaam aangetroffen: Freseman of Friezeman.

VROMANS:

Zoon van Vroman. Er zijn twee mogelijkheden:
1) Vroman kan afkomstig zijn van 'vroomman': een

pachter van het vroom. Een vroom is een heerlijk bezit of domein.

2) Vroman kan ook van 'vroetman' komen, d.i. een verstandige man of te wel een lid van het vroetschap. De rijkste en wijste ingezetenen die bij gewichtige aangelegenheden werden gekozen om de schout en schepenen met raad en daad bij te staan.

VROOM:

Een verkorting van Vroman. (zie Vromans).

WALBURG:

Dit is een twee-stammige germaanse naam, het meest voorkomend als vrouwelijk voornaam: Walburgia.

Het eerste lid 'Wal', komt van het germaanse Wala, d.i. "dood". We vinden dit terug in de benaming 'Walkuren'.

Dit zijn goddelijke jonkvrouwen die de doden van het slagveld - op bevel van Odin - naar het Walhalla brengen. Dit is het ideale beeld van de germaanse vrouw.

Het tweede lid 'burg' betekent bescherming.

Dus samengevat: "beschermster op het slagveld".

Begrijpelijk was dit de lievelingsnaam van de germaanse vrouw.

WALSMITS:

Zoon van de walsmid. Het zal een beroepsnaam zijn voor een smid die aan of op de stadswal woonde.

WESEMAEL:

Het is de naam van het Vlaamse plaatsje Wezemaal, ten noord-oosten van Leuven. In 1161 wordt het Wisemale genoemd en in 1183 Winsemale en Wismale.

Het eerste lid 'Wese' betekent weide. Het tweede lid 'maal' betekent inzinking in de bodem. Maal kan echter ook grens betekenen.

Het kan dus een weide geweest zijn gelegen op lage grond, of het kan een weide geweest zijn die de begrenzing was van een gehucht of woongemeenschap.

Een 'mael' kan ook een mark zijn, d.i. grond op het platteland in gemeenschappelijk bezit.

WETERINGS:

Deze naam komt veelal voor als: Van de Wetering. Beide duiden erop dat de persoon aan of bij een wetering gewoond heeft. Een wetering is een watering of een sloot. In Zeeland is het een benaming voor oudere delen land die ontstaan zijn door aaneenvoeging van verschillende bedijkingen.

WEIJTERS:

Zoon van Weijter. Vermoedelijk hebben we te doen met een friese persoonsnaam, die afgeleid kan zijn van Wiard. De vleinamen Wijert en Weiard komen nog steeds voor.

Van oorsprong is het een twee-stammige germaanse naam: Wih-hard. De betekenis is: Sterk in de strijd.

WEZENBERG:

Evenals bij Wesemaal zal het eerste lid 'weide' betekenen. Het zal dus een hoger gelegen weide zijn. Het is een toponiem; maar een plaatsnaam of gehucht was niet te vinden. Als veldnaam zal Wezenberg in de zuidelijke Nederlanden beslist ergens voorkomen.

WIERCX - WIERIKS:

Oorspronkelijk ontstaan uit Wierks, d.i. zoon van Wierk. Dit is een samentrekking van Wiherik. 'Wih' betekent strijd; 'her' betekent heer of leger, 'rijk' betekent machtig. Dus de omschrijving luidt: Machtige strijdheer.

DE WILDE:

Waarschijnlijk zal de naam afkomstig zijn van een uitgangsbord. Het stelt "de wilde man" voor, een mythologische figuur.

De afbeelding komt over de hele wereld voor. De figuur wordt voorgesteld als Hercules met een leeuwenhuid of eikenloof om de heupen.

De wildeman komt voor in een Indische mythe, waar hij wordt voorgesteld als een ruige menseneter. Dit verhaal is de kiem geweest van weer andere mythische verhalen die de ronde doen bij negerstammen in Afrika.

Vandaar zijn de verhalen overgebracht naar Amerika door de negerslaven.

Het uithangbord met de wildeman hing bijna alleen maar uit aan herbergen. Mogelijk als afschrikmiddel gebruikt tegen lieden die ruzie zochten in herbergen. Met zo'n "ferme" herbergier kon je je eigen maar beter koest houden.

WILLEMS(E) - WILLEMEN:

Zoon van Willem, afgeleid van Wilhelm. Twee-stammige germaanse naam, bestaande uit 'Wil' - en 'helm', respectievelijk betekenend strever en beschermen.

Dus samengevat: Strever naar bescherming.

WIJDEMANS:

Zoon van wijdeman. De naam zal oorspronkelijk Weideman geweest zijn. Er zijn drie mogelijkheden voor de verklaring.

1) De naam zou afkomstig kunnen zijn van Weideman of Weiman. Dit is een oude benaming voor jager. (In het Duits nog steeds gebruikelijk). Dan is het dus een beroepsnaam.

2) De naam zou evenals Schuurmans en Akkermans betrekking kunnen hebben op iemand die weiden verhuurt en verpacht, en soms beheert voor de eigenaar.

Hier is het dus eveneens een beroepsnaam.

3) Oorspronkelijk zou de naam afkomstig kunnen zijn van de persoonsnaam Wideman. In het fries staat voor Wide: Wijd - Wijda- Wijt en Weid. Het achtervoegsel -man is dan een vlei-vorm, zoals bij Janneman.

Wide is afgeleid van Wihath: strijder.

WOUTERS:

Zoon van Wouter, Walter. Twee-stammige germaanse naam bestaande uit 'Walt' en 'her'. Respectievelijk in de betekenis van heerser en leger.

Samengevat: "Heerser over het leger".

ZEBREG(T)S:

Sommige namen worden vooraan met S- geschreven.

Zoon van Sebrecht, oorspronkelijk Sibrecht.
Ook weer een twee-stammige germaanse naam. De naam bestaat uit 'Sigi', dat betekent overwinnend of zegevierend; het laatste lid 'brecht' betekent schitterend. Samengevat: "Schitterend door overwinning".

ZOONTJES:

Ook deze naam kan met S- vooraan geschreven worden. Deze naam is een duidelijk bijnaam: de kleine zoon, mogelijk ter onderscheiding van zijn grotere broer.

Joseph Wijdemans.

P.S.

Naar aanleiding van deze rubriek zijn een tweetal reacties binnengekomen. Hieruit blijkt dat "De Schutsboom goed en kritisch gelezen wordt. De ene reactie is van Pastor W. Spann. Hij schrijft het volgende:

"Het vermoeden dat het om een naam van Duitse afkomst gaat (zie "Rond de Schutsboom nr.1 - 1988 blz. 15 e.v.) is ten dele gegrond. Van mijn directe voorvaderen kan aangetoond worden, dat zij in 1870 (Frans-Duitse oorlog!) de militaire dienst wisten te ontwijken door ongeveer 500 meter westwaarts, juist over de Nederlands-Duitse grens, te gaan wonen. Maar in dat Kleefse grensgebied was de spelling van de naam - overeenkomstig de "platte uitspraak", die in heel die streek nog steeds in gebruik is - doorgewoond "Span". Zo komt de naam ook boven de rivieren en zelfs in Brabant - b.v. Udenhout 18e eeuw - hier en daar voor. Zonder te kunnen bewijzen dat er familierelaties zijn, grasduin ik momenteel in een Spannetak die ik in München op het spoor kwam en die leidt naar het Oostbeierse stadje Tirschenreudt. Daar wonen nog enkele families met de naam Spann en zij

stammen af van een in de 16e eeuw als Spon (!) en Span of Spann vermelde familie".

Een ander interessant gegeven vond hij in een exemplaar van "Schriftspiegel". In een 13e eeuwse tekst, uit de stadsrekening van Dordrecht, vond hij een bijnaamgenoot: "Willaem Spanekijn", of te wel: "Willem het Spanneke".

De andere reactie is van de heer Peter Reijnders, op genealogisch gebied erg goed bekend. Hij schrijft naar aanleiding van de naam "Stroucken". Deze familie-naam had ik geplaatst in Friesland. De naam doet Fries aan evenals de voornamen van enige familieleden. Volgens de heer Reijnders zat ik er naast daar hij wist dat de bewuste Goirlese familie uit het Limburgse Beesel stamt, nabij Belfeld. Hij haalt een citaat aan uit het boek van Pastoor Th. W.J. Driessen "Geschiedenis van de St. Urbanus-parochie te Belfeld". Op pagina 52/53 staat:

"Bij de Leemhorst, juist op Belfelds gebied, ligt de Sjtrouk, waarvan de familienamen Stroeken en Stroux - op allerlei manieren geschreven - zijn afgeleid". Tot zover het citaat.

Verder schrijft de heer Reijnders, dat vanaf de 17e eeuw rond Belfeld de streek is vergeven met diverse schrijfwijzen van de naam Stroucken, alsmede het nabij gelegen Duitse gebied.

Ik - op mijn beurt - heb er de topografische kaart bij gehaald, meer uit nieuwsgierigheid dan om de gegevens te controleren. Tot mijn verbazing vind ik niet alleen de aanhaling uit het boek, maar ongeveer 3 km. zuid-oost van Belfeld - op Duits gebied - het gehucht "Struck", behorende tot Kaldenkirchen. En 10 km. ten oosten daarvan ligt de veldnaam "Struiken" in de gemeente Maasbree aan de rijksweg A67.

Veel zuidelijker bij Schin op Geul ligt het gehucht "Strucht". Ongetwijfeld liggen er nog veel meer van deze toponiemen.

Hieruit blijkt weer hoe moeilijk het is om namen te verklaren. Soms komt men er wel achter uit welk woord het is ontwikkeld, maar de plaats van herkomst kan meestal pas achterhaald worden na degelijk genealogisch onderzoek.

Ik ben mij er terdege van bewust dat ik mij op glad ijs begeef, maar gelukkig zijn er mensen die het juist iets beter weten dan ik zelf.
Daar maak ik dan dankbaar gebruik van!

Deze twee reacties leveren weer een interessante bijdrage aan de serie "Onze familienaam".
In een van onze volgende nummers zal ik nog terugkomen op de familienamen van onze nieuwe leden, die nog niet behandeld zijn.

geLicht uit oude archieven

OMZWERVINGEN VAN EEN GOIRLES ARCHIEFSFTUK UIT 1407.

Over de middeleeuwse tienden en het tiendrecht, waarbij de tiendheffer het recht had op jaarlijks een tiende van de oogst van een bepaalde akker, is in de loop der jaren al veel geschreven.

Zo bestond er in die vroege periode ook al tiendplicht op goederen te Goirle en in 1407 diende een tiend op bepaalde goederen te Goirle betaald te worden aan Walter van Goerle, kanunnik van het St. Pieterskapittel te Hilvarenbeek, aan zijn broer Jan de Herzelle en aan hun beider oom Walter van Goerle.

Deze tiendheffers gingen op 3 mei van dat jaar naar de Bredase notaris Johannes Decani de Rivo om er te verklaren dat ze afstand deden van hun recht ten behoeve van hun zuster en tante, de eerwaarde zuster Luitgarde van Goerle, kloosterlinge in de oude Norbertinesseabdij St. Catharinadal te Oosterhout in de Baronie van Breda. Hiervan werd uiteraard een akte opgemaakt op perkament en deze oorkonde bleef als bewijsstuk van eigendom van het tiendrecht in het kloosterarchief te Oosterhout. Tot 1870 bleef dit klooster de Goirlese tiend heffen, oorspronkelijk in natura, in later eeuwen werd dit omgezet in een bedrag van 50 gulden per jaar.

Omstreeks 1870 - op sommige plaatsen vroeger, op andere later - werden alom problemen gemaakt tegen dit toch wel belastende gebruik en recht, en ging men langzamerhand toe over de oude tienden af te kopen. Het Goirlese gemeentebestuur nam in 1870 de tiendplicht over van ingezetenen en onderhandelde met de tiendhef-

fers over een afkoop. Zo ook met de bewuste tiend aan het Oosterhoutse klooster.

In het manuaal uit dat jaar in het archief van Catharinadal vindt men dan ook de gevolgen van deze áktie: "ontv. voor de laatste keer de thienderecht of rente 50.00" en "van de afgelegde Goirlesche thiendrecht 1000,00".

Als verklaring vindt men er "Heden 8 augustus is afgelegd het thienderecht dat het klooster St. Cath.dal had op gemeente Goirle en dat over aantal gesteld was op f 50 jaars; voortkomende uit een oude fundatie ex (uit) 14 honderd en nog ---- waarvan het echt stuk aan burgemeester van Goirle is overgegeven". (kloosterarch. no. 72)

Ook in het grootboek van de gemeenteontvanger te Goirle over 1870 vindt men de transaktie terug: "8 augustus 1870 aan J.B. Martens, Proost te Oosterhout wgens afkoop van Tiende f 1000,-".

Het oude charter - het bewijsstuk, dat dus meer dan 400 jaar in Oosterhout was bewaard - werd opgezonden naar de Burgemeester van Goirle, W. van Gorp. Het Goirlese gemeentebestuur echter deponeerde dit oude stuk op 15 maart 1871 bij het provinciaal archief te 's-Hertogenbosch, het latere Rijksarchief. Helaas ontbreekt in het Goirlese gemeentearchief de correspondentie uit de jaren 1870 en 1871, zodat we over de motieven van deze transaktie in het duister tasten. Op het Rijksarchief bleef het stuk bij de collectie aanwinsten (1871 no.1) berusten tot eind 1986. Toen droeg de Bossche dienst het charter over aan het stadsarchief te Breda, wellicht ter bijvoeging of completering van het archief van de 15e eeuwse Bredase notaris.

In Breda was men echter van mening, dat het stuk beter thuis hoorde ofwel in Goirle ofwel in het kloosterarchief te Oosterhout.

Deze laatste mening deelde ik - ik kende de juiste historie nog niet - ook, en zond de akte naar de streekarchivaris te Oosterhout, met het verzoek die te deponeren bij de Norbertinessen.

Een gezamenlijk onderzoek echter van de Oosterhoutse streekarchivaris en de zuster-archiefbeheerster van St. Catharinadal wees uit, dat het charter persé thuishoorde bij de retro-acta van de stukken over de aflossing der tienden te Goirle, een conclusie die door een nader onderzoek mijnerzijds werd bevestigd.

Zo berust de oorkonde uit 1407 thans - en voorgoed - op de enige juiste plaats: bij het gemeentearchief te Goirle (inv.nr. 360)

P. Wuisman,
streekarchivaris.

DIE VAN TILBURG KWAMEN NIET.

Op 27 juli 1849 berichtte het "Provinciaal Dagblad van Noord-Brabant en 's-Hertogenbosche-courant" aangaande Goirle het volgende:

Goirle, 21 Julij.

Hedenmorgen omtrent half elf ure trof onze gemeente eene gevoelige slag, waarvan dezelve zestien jaren is bevrijd gebleven, namenlijk ten gevolge van het teisterende onweder, vergezeld van bliksem, geraakte de huizingen van J. Anssems, bestaande uit drie woningen, in brand, dewelke zoodanig in hevigheid toenam, dat dezelve zich onmiddellijk aan de aangrenzende woningen van P.C. van Erven en J.M. van der Voort mededeelde, welke gebouwen ten getale van zes woningen, twee schuren, stal en schop allen weldra in lichte laaije stonden.

Door de spoedige en onvermoeide hulp onzer ingezetenen, niet alleen van deze gemeente, maar ook van de gemeente Hilvarenbeek, welke met hunne brandspuiten waren toegesneld, mitsgaders eenige inwoners van het dorp Riel, is het ons mogen gelukken onze gemeente van eene anders gewis onvermijdelijke grootere ramp te bewaren, aangezien de afgebrande gebouwen in de kom der plaats gelegen zijn, waar de aan elkander grenzende huizen bijna alle met riet of stroo zijn gedekt.

Zoo wij redenen hebben onze dankbare hulde aan de evengenoemde ingezetenen van Riel, doch van Hilvarenbeek in het bijzonder, voor hunne opregte buurtschappelijke ongevraagde behulpzaamheid te mogen toebrengen, des te meer zagen wij ons in onze verwachting te leur gesteld door de volkrijke en met vier brandspuiten voorziene gemeente van Tilburg, waarvan noch brandspuiten (schoon dezelve slechts een halfuur van ons verwijderd), noch ingezetenen ter hulp kwamen opdagen, welkers ingezetenen wel is waar, voor een groot aantal zoo aanzienlijken

als minderen de plaats des ongeluks hebben bezocht,
doch geenszins met dat edel doel, hetwelk onze andere
naburen bezielde, dewijl men tot leedwezen mag zeggen
dat het schijnt, dat de drijfveer hunner komst zoo niet
van allen, althans van velen, tot loutere voldoening
hunner kleingeestige nieuwsgierigheid was.....

N. de Vries.

TUSSEN „LEY EN DIE GEMEYNACKEREN „

DE HEERLIJKHEID TILBURG EN GOIRLE.

Goirle vormde samen met Tilburg vanaf 1387 tot 1795 een heerlijkheid. Een heerlijkheid was een begrensde grondgebied - in ons geval de dorpen Goirle en Tilburg - waarin een "heer" in de heerlijke rechten trad van de hoogste overheid en dientengevolge in dat gebied gezag en macht uitoefende zowel in rechtspraak als in het bestuur.

Hoe was die heerlijkheid nu tot stand gekomen?

De Hertogen van Brabant Godfried III en zijn zoon en opvolger Hendrik I hebben maar even samen 93 jaren over het Hertogdom Brabant de scepter gezwaaid. Dat is bijna één eeuw en het is dan ook niet verwonderlijk, dat zij een duidelijke stempel hebben gedrukt op de ontplooiing van het Hertogdom. Hun expansiedrift richtte zich behalve op het oosten ook op het noorden, want daar lagen immers de voorname handelsroutes van die tijd. Die routes liepen over het water van Duitsland naar de Noordzee en het was dan ook geen wonder, dat hun blikken gericht waren op de grote rivieren in het midden van ons land en dat hun streven erop gericht was de controle over die handelswegen aan zich te trekken. Bij dit streven kregen 't de Hertogenlijke Heren natuurlijk aan de stok met andere machtige Heren, o.a. die van Gelre, en deze laatste hebben met wisselend succes gedurende 400 jaar een buffer gevormd tegen het opdringen van Brabant.

Toen Johanna, de dochter van Hertog Jan III, als Hertogin over Brabant regeerde van 1355 tot 1404 en zij

ondanks twee huwelijken kinderloos bleef, kwam Gelre weer in het geweer. Vooral toen na de dood van Johanna's tweede man Wencelaus van Luxemburg, Filips de Stoute -Hertog van Bourgondie-zonder slag of stoot Brabant aan zijn gebied wenste toe te voegen.

Willem van Gulik viel Brabant binnen en om die tot de orde te roepen moest er een leger op de been gebracht worden, maar onze Hertogin Johanna verkeerde in geldnood en daarom verpandde zij verschillende domeinen. Van Ridder Pauwels van Haestrecht leende zij in 1387 " 4000 Oude Vrancrijksche Schilden ", waarvoor zij hem hare dorpen Tilburg en Goirle, Drunen en de Tol van Venloon in pand gaf. Deze Pauwels van Haestrecht was Schout van 's-Hertogenbosch en Ridder en Heer van Loon. Van deze pandbrief bestaat een afschrift - gedateerd 13 augustus 1407 - en opgesteld door Arn. Stamelart, gardiaan des Convents van de Minderbroeders in Den Bosch.

In de genoemde dorpen Tilburg, Goirle en Drunen behield de Hertoginne het recht van klokslag en het recht daar beden te heffen, hetgeen de belangrijkste rechten waren. Het recht van "clockenslagh" was het recht om door klokgelui de weerbare mannen op te roepen, terwijl het recht van "bede" inhield dat de Heer of Vorst, wanneer hij voor grote uitgaven stond, een speciale bede of verzoek richtte tot zijn onderdanen om van hen een geldelijke steun te bekomen.

Die bede werd verdeeld over het land en verder in de onderlinge gouwen over de dorpen naar een van tevoren bepaald "quote", welke oudtijds in verband stond met het aantal haarden - huizen dus - in de desbetreffende woonplaatsen.

De nieuwe Heer Pauwels van Haestrecht kreeg de inkomsten uit cijnsen, tienden en andere heerlijke rechten, zoals het recht van jacht, visserij en "voghelrije". Pas later, zoals we reeds gezien hebben, mocht de Heer na een verkregen verlof in 1453, schepenen aanstellen.

De verpande dorpen werden beschouwd als leen en de pandheer moest dus aan de Hertoginne die diensten bewijzen, die een leenman aan zijn Heer verplicht was.

De Hertogen en hun opvolgers zouden te allen tijde het recht hebben het pand weer in te lossen en wel binnen 14 dagen na St. Maarten voor dezelfde prijs waarvoor de dorpen verpand waren, n.l. " 4000 Vranckrijksche Schilden " of, zoals de akte 't uitdrukt " mitter weerden dair af."

Dat het geldgebrek van Johanna nijpend was, bewijst wel de grootte van de pandsom. Vierduizend Franse Schilden was een voor die tijd kapitaal bedrag. De latere leenheren hebben er waarschijnlijk ook zo over gedacht, want de pandsom is door hen nooit ingelost, al heeft Johanna's eerste opvolger Antonie van Brabant wel getracht de verpande dorpen Tilburg en Goirle wederrechtelijk weer in te palmen.

Mr. J.S. Lotsy zegt in zijn pleidooi voor 't private jachtrecht van Tilburg voor de Arrondisementsrechtbank in Den Bosch in 1839 hierover het volgende:

" De te leen gegeven som was voor die tijd zeer belangrijk. Vierduizend Oude Franse Schilden - het Schild op f 2,66 gerekend - maakten f 9.275,--".

Ter vergelijking wijst hij erop, hoe Hertog Jan II 's-Hertogenbosch strafte met 5.500 ponden pagement, wat een waarde vertegenwoordigde van f 1.920,-- en deze som - ongeveer 't vijfde deel van genoemde pandsom - drukte zo zwaar op de stad dat de betaling over vijf jaar verdeeld moest worden. Als de pandsom niet zo groot was geweest, dan had Johanna deze zeker ingelost in 1400 toen onze Heer Pauwels van Haestrecht als hoofd der oproermakers in Den Bosch tegen haar optrad en Johanna zijn kasteel te Loon liet belegeren.

Tussen de Hertogelijke dorpen voor 1387 en de dorpen van de Heerlijkheid na 1387 is in wezen geen verschil.

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Bouwbedrijf P.J. Schellekens B.V.,
Dorpsstraat 60, 5051 CL GOIRLE. tel. 341617

Joop Schepens, audio - videospecialist,
Tilburgseweg 77, 5051 AB GOIRLE. tel. 341337

Bloemenmagazijn Schraven,
v. Malsenstraat 30, 5051 CD GOIRLE. tel. 343382

Taxi Smolders B.V.,
Tilburgseweg 61, 5051 AB GOIRLE. tel. 341432

Garage Spijkers B.V.,
Dorpsstraat 47, 5051 CJ GOIRLE. tel. 347771

J. Vekemans B.V. schildersbedrijf,
Ralph Bunchestraat 21, 5051 KW GOIRLE. tel. 341374

Taxi P. Walsmits B.V.,
Hoogeindseweg 15, 5051 EA GOIRLE. tel. 341340

Joop de Wilde, veevoeders en dierenbenodigdheden,
Nieuwe Rielseweg 37, 5051 PD GOIRLE. tel. 341384

* * * * *
* * * * *
* * *
* *
*

